

MOINES ET DERVICHES AMBASSADEURS, DU MONT ATHOS A SAKIZ ADASI

Michel Balivet*

Je dédie cet article à Madame Irène Mélikoff qui fut pour moi une directrice de recherche attentive, un modèle intellectuel et une amie irremplaçable.

Sinaï, Tûrabdîn, Wadî Natrûn.

Dans l'orient islamo-chrétien médiéval, les monastères ont souvent eu des liens directs avec la diplomatie qui régissait les rapports entre puissances musulmanes et Etats chrétiens. Ces liens varient bien entendu selon le contexte géopolitique d'une époque considérée et ils impriment aux agissements diplomatiques des groupes monastiques des colorations très différentes.

Au service d'un pouvoir fort des moines-ambassadeurs défendent les intérêts diplomatiques stricts de tel Etat chrétien comme l'Empire byzantin ou même à l'occasion ils sont les représentants officiels du califat arabe ou du sultanat turc.

Mais il arrive aussi, en cas de défaillance du pouvoir politique, que les autorités monastiques jouent leur propre carte parfois même en opposition avec leur ancienne obédience politique devenue trop faible pour protéger leur statut. Alors les monastères se tournent vers la puissance politique montante, fût-elle non chrétienne, c'est-à-dire musulmane, pour l'aire qui nous intéresse ici.

KEŞİŞ VE DERVİŞ BÜYÜKELÇİLER ATHOS DAĞINDAN SAKIZ ADASINA

Perihan Yalçın¹

Bu makaleyi , araştırmamda bana yönetmenlik yapan, entelektüel bir örnek ve yeri doldurulamayan arkadaşım, Bayan Irène Mélikoff'a ithaf ediyorum

Sinaî, Turabdîn, Wadî Natrûn.

Ortaçağ'da Ortadoğu'nun İslam ve Hristiyan bölgesinde, manastırlar daima hristiyan devletler ve Müslüman güçler arasındaki ilişkileri yönlendiren diplomasi ile direkt bağlantılara sahip olmuştur. Kuşkusuz bu bağlantılar, önemli bir çağın jeopolitik durumuna göre çeşitlilik gösterirler ve çok farklı türden manastır gruplarının diplomatik hareketlerine yön verirler.

Yaptırım gücü olan keşiş büyükelçiler, Bizans İmparatorluğu gibi Hristiyan devletin sıkı diplomatik çıkarlarını savunurlar, hatta durum elverdiğinde, Arap hilafetinin ve Türk saltanatının resmî temsilcileri olurlar.

Fakat, politik gücün zayıflaması durumunda, manastır otoriteleri statülerini korumak için çok zayıflayan eski boyun eğen politikalarıyla kimi kez çelişse de, kendi oyunlarını oynarlar. Bu durumda, manastırlar yükselen politik güce doğru yönelirler, Hristiyan olmayanlara yani Müslümanlara ki bizi ilgilendiren kısım da burası.

Qu'il y ait une vieille tradition diplomatique des moines du Proche orient envers l'islam dès les origines de celui-ci, les traditions semi-légendaires des grands monastères passés sous domination musulmane, en témoignent.

D'après la tradition, les moines de Sainte-Catherine du Sinaï envoyèrent une délégation à Médine, en 625, pour demander à Muhammad son patronage et sa protection. La requête fut acceptée. On peut voir de nos jours dans la galerie des icônes du monastère, une copie du document original (ahdnâme) dont le contenu assure les moines de la protection des musulmans en cas de besoin et de l'exemption de l'impôt (harâdj) réclamé habituellement aux non-musulmans (dhimmî). (1)

De même des envoyés du monastère syriaque de Mar Gabriel au Tûrabdîn, auraient obtenu du calife Omar des franchises analogues. (2)

Ainsi aussi le supérieur du couvent copte de Saint-Macaire du Wadî Natrûn serait venu voir Muhammad « ... qui, pour reprendre les termes d'un voyageur flamand du XVIe siècle, aurait consenti à ce que le monastère reste debout ainsi que quatre autres et aussi à ce que les cloches sonnent pour toutes les prières du jour. Il leur donna également de grandes rentes en disant que les califes ou sultans qui lui succèderaient seraient tenus de payer les dites rentes. De tout ceci, on dressa un bel acte qui fut signé par Mahomet. Les religieux nous montrèrent l'acte avec beaucoup de solennité. Il était en lin très fin, réduit en pâte et rendu lisse comme du papier et très brillant comme un miroir ; la signature de Mahomet est une main, trempée dans l'encre et imprimée ensuite sur cet acte. Les religieux racontèrent que s'il y a quelque faute dans le paiement, ils vont avec cet

Yakın Doğu keşişlerinde, İslama karşı başlangıçtan bu yana, eski bir diplomatik gelenek vardır, büyük manastırların yarı efsanevi gelenekleri, buna tanıklık ederek Müslüman egemenliğinden geçmişlerdir.

Geleneğe göre, Sinaï'nin Sainte-Catherine keşişleri, 625 yılında, Muhammed'e onun himayesini ve koruyuculuğunu istemek için Medine'ye bir delege gönderdiler. Bu istek kabul edildi. Günümüzde, orijinal belgenin bir kopyasını manastır resimleri galerisinde görebilmekteyiz. Bu belgeler (ahdnâme), Müslümanlar tarafından korunan keşişlerin, genellikle Müslüman olmayanlardan istenen vergiden muaf tutulduklarını içeren bilgilere sahiptir.

Aynı şekilde, Tûrabdîn'de Mar Gabriel manastırının delegeleri, Halife Ömer'den aynı samimiyeti elde etmişlerdir.

Böylelikle, Wadî Natrûn'un Saint-Macaire manastırının(Mısır ve Habeş hristiyanlarının)en üst görevlisi de Muhammed'i görmeye gelecekti "...ki, XV. Yüzyıl Flaman bir gezgininin ifadesini almak için, diğer dört manastır gibi bu manastırın da ayakta kalmasına ve de günün tüm dua vakitlerinde çanların çalmasına razı olacaktı. Onu izleyen halife ve sultanların sözü konusu gelirleri(rantları) ödemekten sorumlu olacaklarını söyleyerek diğer manastırlara, eşit olarak büyük gelirler verdi. Bunların yanı sıra, Muhammet tarafından imzalanmış ve iyi hazırlanmış bir belge düzenlendi. Keşişler, belgeyi ,bize görkemli bir şekilde, gösterdiler. Belge çok ince ketenden yapılmıştı, gerçek bir kağıt gibi pürüzsüzdü ve ayna gibi çok parlaktı; Muhammed'in imzası, bir elle mürekkebe batırılarak, daha sonra belge üzerine basılmıştır. Keşişler, eğer ödemede bir hata olursa, bu belgeyle sultanın karşısına çıkacaklar, sultan bunu görür görmez ödemeyi

acte devant le sultan, qui, dès qu'il le voit, les paie. Ils racontèrent aussi que lorsque le sultan voit la signature, il se comporte d'une façon extrêmement curieuse : il se lève et accepte l'acte avec grand respect, il le met sur sa tête et sur sa poitrine, il en caresse tous ses membres et, après l'avoir embrassé, il le rend aux frères avec beaucoup d'humilité. » (3)

On le voit dans les exemples précédents, la documentation apocryphe ne manque pas : édits de protection, copies tardives de correspondance supposée, etc...

Je vais quant à moi m'attacher aux traces conservées dans les chroniques et les récits hagiographiques concernant les agissements diplomatiques des moines byzantins en direction du monde turco-ottoman, principalement pour la période des XIVe -XVe siècles.

Ces témoignages des chroniqueurs ou des hagiographes mêlent inextricablement traditions légendaires et faits historiques qu'il faut peser, évaluer, trier en prenant garde de ne rien prendre à la lettre ni non plus de tout rejeter aveuglément par hyperhistoricisme.

Siroz-Serrès.

Pour utiliser tout d'abord les sources turques, un premier exemple ottoman apparemment peu crédible, concerne l'ambassade monastique qui aurait été menée, au début du XIVe siècle, à l'initiative des caloyers du couvent de « Margarit » (appellation turque de Saint-Jean Prodrome de Serrès en Macédoine) auprès du premier souverain ottoman, Osmân . Nous possédons deux récits turcs circonstanciés de cette ambassade : ceux de Yazıdjzâde Alî au XVe siècle et de Münecimbaşı au XVIIe (4) :

« L'histoire de l'arrivée des moines de Margarit à Sögüt auprès d'Osmân . On raconte qu'à une époque où l'aïeul de notre

yapacak diye anlatıyorlardı. Keşişler yine anlatıyordu ki, sultan imzayı gördüğünde, son derece meraklı bir şekilde davranır: ayağa kalkar ve belgeyi büyük bir saygıyla kabul eder, başının ve göğsünün üstüne koyar, onu hafifçe okşar, öptükten sonra büyük alçakgönüllülükle onu keşişlere tekrar verir.”.

Önceki örneklerde görüldüğü üzere, düzmece belgeler başarıya ulaşamamıştır: koruma fermanları, varsayılan yazışma kopyaları, v.b.....

Bana gelince, özellikle XIV. ve XV. Yüzyıl dönemlerine ait Türk-Osmanlı Dünyasında görünen Bizans keşişlerinin diplomatik hareketlerini ilgilendiren yazılar ve vakayınamelerdeki(tarihsel olaylarla ilgili günü gününe yazılan yazılar) muhafaza edilen kalıntılara itibar edeceğim. Önemli kişilerin ya da ermişlerin yaşam ve davranışlarını anlatan yazılar veya vakayiname yazarlarının bu tanıklıkları, üst düzey tarihçilerinin, düşünüp taşınmadan (körü körüne) mektuptan bir şeyler atmamaya veya hiç bir şey ilave etmeye çalışarak tartmak, değer biçmek, seçmek (ayırarak) zorunda olduğu tarihî olayları ve efsanevi gelenekleri, içinden çıkılmaz bir şekilde, birbirine karıştırıyor.

Siroz-Serrès

Her şeyden önce, Türk kaynaklarını kullanmak için, görünüşte az inandırıcılığı olan bir örnek, manastır elçisiyle ilgilidir; XIV. Yüzyıl başlarında, Türkçe de Margarit olarak adlandırılan Makedonya'daki Saint-Jean Prodrome, manastır ileri gelenlerinin girişimiyle, ilk Osmanlı Hükümdarı Osman'ın yanına götürülmüştür. Bu elçi ile ilgili, elimizde, bütün ayrıntılarıyla iki Türk yazısı bulunmaktadır: XV. Yüzyılda Yazıcızâde Ali ve XVII. Yüzyılda Münecimbaşı'nın yazıları.

sultan vivait à Söğüt, et n'avait pas encore accédé à la dignité de padişâh, et où Bursa et la Roumélie n'étaient pas encore conquises, les moines du monastère Margarit situé au dessus de la ville de Serrès en Roumélie, virent dans les astres qu'un souverain surgirait de Söğüt, et qu'un membre de cette dynastie conquerrait la Roumélie. Ils prirent de l'or et des aspres, traversèrent le mer et passèrent en Anatolie. Ils arrivèrent à Söğüt et implorèrent Osmân Bey. Ils lui versèrent or et argent et sollicitèrent un ordre stipulant que les villages de leur monastère et les moines soient exemptés de tout impôt. Ils appelèrent un lettré et lui firent écrire un document de la teneur suivante : que les moines du monastère et leurs villages soient exemptés d'impôt au cas où Dieu le Très Haut nous donnera par sa grâce la souveraineté et où la Roumélie sera conquise. Lorsque la Roumélie fut conquise, chaque souverain renouvela l'ordre. A l'époque de notre sultan (Murâd II) cet ordre fut également renouvelé. » (Yazıdjuzâde Alî).

« J'ai lu chez un chroniqueur turc le récit suivant : il y avait une grande église, respectée parmi les chrétiens sur une montagne escarpée, près de Siroz (Serrès), appelée l'église Margarit. Il s'y trouvait deux moines ainsi que des prêtres s'occupant de différentes sciences anciennes, telles que l'astronomie et la philosophie. Ils apprirent à travers les sciences qu'ils possédaient, la naissance de l'éminente dynastie ottomane et sa domination sur la plupart des royaumes. Ils la recherchèrent et, lorsqu'ils eurent connaissance de l'apparition d'Osmân Ghâzî, tous ensemble ils lui envoyèrent des cadeaux splendides et des biens prestigieux. Ils sollicitèrent de lui un traité de protection pour eux-mêmes et pour ceux qui vivaient dans leurs églises et dans les villages dont

“Margarit keşişlerinin Söğüt'e Osman'ın yanına geliş hikayesi. Sultanımızın dedelerinin Söğüt'te yaşadığı, henüz padişah saygınlığına erişmediği, Bursa ve Rumeli'nin henüz fethedilmediği çağda, Rumeli'de Serrès şehrinin yukarısında bulunan Margarit Manastırı keşişlerinin, Söğüt'te beliriveren bir hanedanı ve bu hanedanlığın bir üyesinin Rumeli'yi fethedeceğini yıldızlarda gördükleri anlatılmaktadır. Keşişler yanlarına altın ve gümüşler aldılar, denizi geçerek Anadolu'ya geldiler, Söğüt'e vardılar ve Osman Bey'e yalvardılar. Ona, altın ve gümüşler verdiler ve ondan manastır halkı ve yaşadıkları şehirler için tüm vergilerden muaf olmalarını içeren bir emir vermesini istediler. Bir bilgin çağırıldı ve ona şöyle bir belge yazdırdılar: Rumeli fethedildiği ve Çok Yüce Allah bize lütfundan hükümdarlık verdiği takdirde manastır keşişleri ve bağlı bulunduğu şehirleri vergiden muaf olsunlar. Rumeli fethedilince, her hükümdar haklarını yeniledi. Sultanımız II.Murat zamanında da bu hüküm yenilenmiştir.” (Yazıcızâde Ali).

“Bir Türk tarih yazarının aşağıdaki yazısını okudum: Margarit kilisesi adında Siroz yakınlarında, sarp bir dağın üzerinde, Hristiyanlar arasında saygı gören büyük bir kilise vardı. Orada, astronomi ve felsefe gibi birçok eski bilim dallarıyla ilgilenen papazlar ve iki keşiş bulunuyordu. Onlar, krallıkların çoğu üzerinde egemenliğini ve üstün Osmanlı hanedanlığının doğuşunu, sahip oldukları bu bilimler aracılığıyla öğrendiler. Keşişler hanedanlığı araştırıp buldular, Osman Gazi'nin bilgisine ulaştıklarında, ona çok değerli ve bir o kadar da prestijli hediyeler gönderdiler. Osman Gazi'den kendileri için ve bu kiliselere bağlı arazi köylerinde ve kiliselerinde yaşayanlar için koruma anlaşması istediler. O çağda, Osman Gazi, Söğüt kalesinde yaşıyordu. Korumasını yazarak onların teklifleri-

les domaines dépendants étaient attribués à ces églises. A cette époque, Osmân Ghâzî se trouvait dans la citadelle de Sögüt, il leur donna satisfaction en leur accordant par écrit sa protection. Plus tard, ils montrèrent cet écrit au sultan Murâd Khân lorsqu'il se rendit dans ces pays. » (Müneccimbaşı).

Sakız-Chios

Autre exemple d'ambassade monastique dans un Menâkıbnâme, récit se situant à mi-chemin entre hagiographie et chronique. Ce texte turc rapporte l'arrivée à Izmir de moines venant de l'île génoise de Chios (Sakız Adası en turc), dans le but d'inviter un savant et mystique musulman réputé, en vue de contacts scientifiques et religieux avec les autorités de l'île (5) :

« Les gens de l'île s'adressent à leur gouverneur (beg) pour que l'on invite le cheikh à venir prêcher sur les "mystères du Messie" (sirr-i Mesîh) Tout ce qui vient du cheikh est miraculeux ; invitez-le comme un grand personnage turc ; il pourrait nous dévoiler les mystères du Messie. S'il vous plaît, invitons-le avec l'aide de Jésus. Lorsqu'ils virent que leur bey était favorable à cette idée, les moines dans leur totalité, s'écrièrent : allons-y tous, allons inviter ce grand homme ; peut-être acceptera-t-il de nous écouter ; il pourrait nous soumettre les mystères de l'Envoyé de Dieu ; le bey dit à son fils : allez-y vous aussi ; quant à nous, nous attendons ici, dans notre citadelle jusqu'à ce qu'il vienne ; qu'il demeure avec nous quelques jours ; ils ont préparé des cadeaux et prenant la mer, ils ont levé l'ancre en direction d'Izmir ; en arrivant, ils se sont présentés devant le cheikh et lui ont offert des cadeaux ; posant le front par terre, ils ont embrassé le sol puis se sont adressés au cheikh en disant : au nom du vrai Dieu, au nom de la communauté de Muhammad dont

ni kabul etti ve böylece onları memnun etmiş oldu. Bir süre sonra, bu bölgelere vardığında Sultan Murat Han'a bu yazıyı gösterdiler." (Müneccimbaşı).

Sakız-Chios

Menâkıbnâme'de bahsedilen bir diğer yazı ise şu şekildedir: Bu Türk yazısı, ada yetkilileriyle dini ve ilmi temaslarda bulunmak için, tanınmış müslüman bir din bilgini davet etmek amacıyla keşişlerin Sakız Adasından İzmir'e gelişlerini anlatır.

"Ada halkı, "Mesih'in sırları" konusunda, şeyhin vaaz vermeye davet edilmesi için yöneticilerine seslenirler. Şeyh'ten gelen her şey mucizevidir; onu büyük bir Türk bilgini olarak davet edin; Mesih'in sırlarını bize açacak. Lütfen onu İsa'nın yardımıyla çağıralım. Beylerinin bu fikre olumlu baktığını gördüklerinde, keşişlerin hepsi şöyle haykırdılar: haydi hep beraber gidelim, bu büyük adamı davet edelim, belki de bizim haykırışımızı kabul edecek; Allah'ın Elçi'sinin sırlarını bize takdim edecek; Bey oğluna şöyle der: siz de gidiniz oraya, bize gelince, o gelinceye kadar kalemizde bekliyoruz, bizimle birkaç gün kalsın; onlar hediyeler hazırladılar, deniz yolculuğuyla İzmir istikametine doğru yöneldiler, vardıklarında şeyh'in huzuruna çıktılar ve ona hediyeleri sundular, alınlarını yere koyarak, yeri öptüler, sonra şeyh'e şöyle seslendiler: Allah adına, onun elçisi Muhammed adına, İsa ve Musa adına bizim davetimizi lütufla kabul edin, gönderdiği elçisi Muhammed'in Allah'ı adına, Muhammed'in dini ve Kutsal kitabı sizin halkınıza bahşedilmiş, sana geldik bizi hayal kırıklığına uğratma; Bey'imiz büyük bir bilgin, senin hünlerinden bahsedildiğini duyunca, Bey sevinci buldu, senin gelişinin göz ardı edilmesi, kendini kötü hissettirdi; o, oğlunu kefil olarak gönderdi; eğer din tarafından bölünürsek, peki bu nasıl olacak? Sadece tek

tu fais partie, au nom aussi de Jésus et de Moïse, accepte notre invitation avec bienveillance ; au nom du Dieu de Muhammad dont il fut l'Envoyé, la religion de Muhammad a été donnée par le destin à votre communauté et aussi aux détenteurs des Écritures, nous sommes venus à toi, ne nous déçois pas ; notre hey est un grand savant ; depuis qu'il a entendu parler de ton mérite, il a trouvé la joie ; dans l'ignorance de ta venue, il se sent impotent ; il a envoyé son fils comme garant ; si nous sommes séparés par la religion, qu'est-ce que cela peut faire ? Nous avons un seul Dieu et nous sommes tous les serviteurs de Dieu (Dinde ayrısak ne ola,Rabbimüz birdür kamumuz abd-i Hak) ; ils l'ont supplié humblement et le cheikh a donné son accord. Ils étaient sept moines et ils lui parlaient en arabe (Yedi ruhban idi ,cümlesi arabca bilürdi) ; tout cela faisait très plaisir au cheikh ; il est monté sur le bateau et est parti vers l'île. Il a écouté la parole des moines ; il a vu qu'ils n'avaient pas de mauvaises intentions ; il leur a imposé les mains. Il leur a dit : je suis à vos ordres. Montant donc sur le bateau, ils mirent à la voile vers l'île de Sakiz (.....) Dès qu'ils furent en vue du château, le bey vint en barque à la rencontre du cheikh ; le bey était un savant astronome ; il s'entretint de cette science avec le cheikh ; il a vu que le cheikh était très féru en astronomie; ils se sont entretenus sur ce sujet toute la journée. Ceux qui écoutaient le cheikh disaient qu'il était un second Messie et qu'à son souffle, les morts ressuscitaient. Le bey a organisé dans son jardin une cérémonie (âyîn) avec le cheikh et lui a montré beaucoup d'égards. Tout ce qu'il y avait de moines est arrivé dans l'instant (...) .Le cheikh resta dix jours là-bas ; il y eut beaucoup de succès ; le bey était fasciné par le cheikh ; il passa même la mer avec lui et en pleurant, il lui donna l'accolade et remonta sur son bateau » .

bir Allah'a sahibiz ve hepimiz O'nun kullarıyız. Onlar, ona alçakgönüllülükle yalvardılar ve şeyh kabulunu bildirdi. Onlar yedi keşişti ve Arapça konuşuyorlardı.Tüm bunlar şeyhi memnun etti; kayığına bindi ve adaya doğru yola çıktı. Keşişlerin sözünü dinledi, onların kötü niyetli olmadıklarını gördü, onlara şöyle dedi: sizin emrinizdeyim. Kayığa binerek Sakız Adası'na doğru yelken açtılar (.....). Şatoyu gördüklerinde, Bey Şeyhi karşılamaya nihtima geldi. Bey astronomi bilginiydi, bu bilimi şeyhle paylaştı; Bey, şeyhin gökbilime tutkun olduğunu gördü, tüm gün boyunca bu konuda konuştular. Şeyhi dinleyenler, onun ikinci bir Mesih olduğunu ve onun nefesiyle ölülerin yeniden uyanacağını söylüyorlardı. Bey, bahçesinde şeyhle birlikte bir tören (ayın) düzenledi ve ona çok saygı gösterdi. Orada bulunan keşişler anında vardı (....). Şeyh, burada, on gün kaldı, çok başarı elde etti. Bey şeyhle büyülenmişti, onunla birlikte denizi geçti ve ağlayarak ona sarıldı ve gemisine bindi”.

Rumeli Hisarı

Başka bir yazar, bir manastır elçisine gönderme yapar: XVII. Yüzyılın ünlü Osmanlı ansiklopedisti, Evliya Çelebi, sık sık gizlice Müslüman olmuş keşişlerin söylevlerini kullanır, Türklerle kibar birşekilde iletişim kurar ve onlarla ortaklaşa çalışır. Bu çeşit bir manastır girişimi sayesinde, Evliya Çelebi, içinden çıkılmaz bir şekilde efsane ve tarihi karıştırdığı bir yazısında, İstanbul fethinden hemen önce, İstanbul Boğazında, Rumeli Hisarı kalesinin inşasını açıklar:

“Bir zamanlar, küçük bir tepenin üzerinde, sadakatsizlerin bulunduğu bir bölgede, bir keşiş yaşıyordu. Bu keşiş, gizlice Müslüman olmuş ve 300 dervişin başında bulunuyordu. II. Mehmed'in Edirne tahtına çıktığını öğrenir öğrenmez, ona İstanbul'un fethini temin eden bir mesaj ulaştırır, Çanak-kale Boğazında 2 tane ve İstanbul'da 1 tane

Rûmelî Hisâr

Autre auteur, autre allusion à une ambassade monastique d'un genre particulier : le célèbre « encyclopédiste » ottoman du XVIIe siècle, Evliyâ Tchelebi, utilise le topos fréquent des moines devenus musulmans en secret et qui, par un contact discret avec les Turcs, collaborent avec eux. C'est par une initiative monastique de cette sorte qu'Evliyâ Tchelebi, dans un récit qui mêle inextricablement légende et fait d'histoire, explique la construction de la citadelle de Rûmelî Hisâr sur le Bosphore, juste avant la conquête de Constantinople (6) :

« L'endroit avait été autrefois un couvent d'infidèles, en haut de la colline, habité par un moine, qui était devenu secrètement musulman et qui était à la tête de 300 derviches. Dès qu'il apprit que Mehmed II était monté sur le trône d'Edirne, il lui fit parvenir un message dans lequel il lui assurait la conquête de Constantinople, s'il décidait de construire un château ici-même et deux autres dans le détroit des Dardanelles pour intercepter l'approvisionnement de la ville tandis que les troupes devraient se diriger vers Constantinople. Mehmed, fou de joie à cette nouvelle, fit tout ce qu'il put pour mener l'affaire à bien. (...) Il fit construire, à l'endroit où se trouve actuellement le château (Rûmelî Hisâr), un pavillon de chasse ; il y rencontra le moine qui en fait était musulman, et apprécia fort sa compagnie (...) Le sultan commença ensuite à construire le château, (...) Le moine dit :- Gracieux Empereur, (...) cela fait quarante ans que j'ai reçu l'ordre de diriger la construction de ce château, étant un bon architecte, mais j'ai toujours gardé ceci secret. Après ces paroles, il rassembla les ouvriers, et construisit le château de Roumélie (Rûmelî Hisâr) (...) les troupes l'investirent dans la joie, avec les armes et

şato inşa etmesini söyler. Bu habere çok sevinen Mehmet, işi iyi yönlendirebilmek için her şeyi yapar. Şimdi, şatonun (Rumeli Hisarı) bulunduğu yere bir av kulübesi inşa ettirir; orada, gerçekte Müslüman olan keşişle karşılaşır ve onun eşlik etmesinden memnun olur (.....). Sultan sonra şatoyu inşa ettirmeye başlar (.....). Keşiş şöyle der: Yüce İmparator, (.....) bu yapının inşasını yönetme emri alalı 40 yıl oluyor iyi bir mimar olarak, ama bunu hep bir sır olarak sakladım. Bu sözlerden sonra, işçileri toplar ve Rumeli şatosunu(Rumeli Hisarı) inşa eder (.....). Ordular gerekli cephane ve silahlarla sevinç içinde hisarı kuşatır ve keşiş maskesini atan mimar Müslüman olduğunu halka duyurur. Mimar, Dizdar ya da hisarın başında komutan olmasını ister ki bu isteği kabul edilir”.

Eğer, Müslüman güçlerin idaresinde keşişlerin diplomatik faaliyetleri konusunda, tarihi olmasından çok edebi olan bu Osmanlı belgesini, Bizans belgesiyle karşılaştırsak, bu bize ne öğretir?

Cappadoce, Crète, Bagdad

Tarihsel olarak, şüphe yoktur ki, keşişler Müslüman güçlerin yanına Basileis tarafından büyükelçi olarak gönderilmişlerdir: örneğin, Cappadoce ve Galatie'yi yakıp yıkan arap şefle anlaşma yapmak için İmparatoriçe İrene tarafından gönderilen bu keşişler; bu diplomatik gelenektir, IX. ve X. Yüzyılda, Photios ve Nicolas Mystikos gibi büyük patrikler olduğu gibi. Bunlara ait, Girit Emirine ve Bağdat halifesine hitap eden iki ünlü mektuba sahibiz.

Selçuklu döneminden Bizans'ın son yıllarına kadar,şaşırtıcı bir senaryo daha şöyle anlatılır: Hristiyan güçlerin yanına Müslüman yöneticileri tarafından büyükelçi olarak gönderilen keşişlerin durumu.

les munitions nécessaires, et l'architecte, jetant le masque du moine, déclara publiquement sa foi musulmane. Il supplia qu'on le fit Dizdâr, ou commandant en chef de la citadelle, ce qui lui fut accordé. » .

Si l'on compare cette documentation otomane souvent plus littéraire qu'historique à la documentation byzantine concernant l'activité diplomatique des moines en direction des pouvoirs musulmans, qu'est-ce que cela nous apprend ?

Cappadoce, Crète, Bagdad.

Historiquement, il ne fait pas de doute que des moines furent envoyés par les Basileis en ambassade auprès des pouvoirs politiques musulmans : par exemple ces moines dépêchés en 798 par l'impératrice Irène pour traiter avec un chef arabe qui dévastait la Cappadoce et la Galatie ; tradition diplomatique qui fut aussi celle des grands Patriarches des IXe-Xe siècles, comme Photios et Nicolas Mystikos. Nous possédons deux lettres célèbres de ce dernier adressées à l'émir de Crète et au calife de Bagdad. (7)

De l'époque seldjoukide jusqu'au dernier siècle de Byzance, un autre scénario plus étonnant peut aussi se produire : celui de moines envoyés en ambassade par leurs maîtres musulmans auprès des puissances chrétiennes.

Pisidie, Patmos, Hongrie.

Cela semble le cas de l'évêque de Pisidie, Macaire comme le signale Georges Pachymères au XIIIe siècle. Plus tard on peut noter l'exemple de ce moine de Patmos envoyé en Crète vénitienne par l'émir de Balat-Palatia en Asie mineure au début du XVe, et en 1444, il est question d'un moine grec mandaté comme ambassadeur de Murad II en Hongrie pour négocier la paix. (8)

Pisidie, Patmos, Hongrie

Bu XIII. Yüzyılda Georges Pachymères olayındaki gibi Psidie papazı Macaire'in olayına benzer. Daha sonra, XV. Yüzyıl başında, Asya'da Balat-Palatia emiri tarafından Girit'e gönderilen Patmos keşişinin örneğini not edebiliriz ve sorun şudur ki, 1444'de, Yunanlı bir keşiş, barış görüşmeleri için, Macaristan'a II. Murat'ın büyükelçisi olarak vekil edilmiş .

Athos

Türklerin idaresinde Athos'un diplomatik faaliyetleri, manastır yönetiminin faaliyetleri arasında, kesinlikle en çok üzerinde çalışılan ve en çok bilinendir ve büyük ölçüde muhafaza edilmiştir. Bizans imparatorluğunun çok az beğenilen diplomatik girişimleriyle öyle görünüyor ki Athoslular hızlıca Osmanlı fatihlerine itaatlerini gösterdiler. Hagioritlerin Türklere katılması, Smymakis tarafından zikredilen fermana göre Orkhân emirinin dönemine rastlar: "Hagioritler diğerlerinden önce Osmanlı'ya tâbi oldular ve sultanın korunmasından yararlandılar." 1423-1424 yıllarında, Athos elçisinin sultan II. Murad'a Edirne'ye resmi olarak egemenliği altına girmeye geldiğini gösteren bir not bunu doğrulamaktadır : "Athos , Edirne'de sultan Murad'a itaat etti."

Athos arşivleri, Selanik kadısının önünde düzenlenmiş, karşılıklı ödünler vererek yapılan anlaşmalardan bahsetmeden, büyük vezir Ali Djandarlı ile yapılan gizli diplomatik anlaşmaların hatırasını muhafaza eder. Docheiariou manastırı, 14.yy'nin sonundan itibaren Türklere vergi (haraç) öder. Protos Jérémie ve Lavra'nın keşişleri 1396-1398 yıllarında Serrès'e büyükelçi olarak giderler. Büyük manastırın ilerigelenleri, Türkler'den tutuklu keşişlerini geri almak amacıyla yola çıkarlar. Selanik'in başpiskoposu inananları için haklar elde etmek amacıyla I.Bayezid'in

Athos.

L'activité diplomatique de l'Athos en direction des Turcs est certainement la plus connue et la plus étudiée à travers les actes de la république monastique, conservés en grand nombre. Il semble que, par des initiatives diplomatiques peu appréciées des empereurs byzantins, les athonites aient rapidement fait acte de soumission aux conquérants ottomans. Le ralliement aux Turcs des hagiories daterait de l'époque de l'émir Orkhân d'après un firman cité par Smyrnakis : « Les hagiories sont devenus ottomans avant les autres raya-s et ont joui de la protection des sultans » ; ce que confirme une notule des années 1423-1424 qui signale une ambassade athonite venue se soumettre officiellement au sultan Murâd II à Edirne :

« Le Mont Athos fit sa soumission au sultan Murâd à Andrinople » (9).

Les archives de l'Athos gardent mémoire de tractations diplomatiques avec le grand vizir Alî Djandarlı sans parler des fréquentes transactions immobilières réglées devant le cadî de Salonique. Le monastère de Docheiariou paie l'impôt (harâdj) aux Turcs dès la fin du XIVe siècle. Le Protos Jérémie et les moines de Lavra vont en ambassade à Serrès dans les années 1396-1398. Les higoumènes des grands monastères partent à l'occasion en mission dans le but de racheter des moines prisonniers des Turcs. Tel archevêque de Thessalonique vient négocier auprès de Bâyezîd Ier pour obtenir des avantages pour ses ouailles. Tel patriarche de Constantinople est accusé de connivence avec les Turcs pour avoir envoyé un ambassadeur au même Bâyezîd Ier dans le but d'obtenir sa protection. Un acte de 1404 émanant de l'empereur Manuel II interdit explicitement tout contact des athonites avec les Turcs « ...de peur qu'ils ne recommencent encore une fois à se soumettre au sultan ». (10)

yanına görüşemeye gelir. Constantinople'ün patriki, koruma elde etmek için Bayezid'a bir elçi yollamaktan Türklerle suç ortaklığı yapmakla suçlanır. İmparator II.Manuel'in 1404'deki yayılma hareketi, Türklerle Athosluların bütün ilişkisini açıkça yasaklar << bir kez daha Sultanın himayesine girmeye başlarlar korkusuyla >>

Pathmos

XV. yy. başında İtalyan gezgin Buondelmonti, Saint-Jean de Pathmos manastırını konusunda dikkat çeker:

<< Türkler keşişleri rahatsız etmiyor, aynı zamanda, hayatlarını sürdürmeleri için gerekli olan şeyleri onlara karşılıyorlardı.>>

Salonique

Bu tür temasları, Latinler, (Amici ve benevoli teuceri) dostâne ilişkiler olarak nitelendirmektedir. Bu sıkı ilişkiler aktif bir işbirliğine Türklerin yararına hatta Batılıların ihanetine kadar varabilir, Türklere bu gizli pazarlığı götürerek Vlattades manastırının keşişlerinin şehrin alınmasını kolaylaştırdığı 1430 yılındaki Venediklilerin ellerindeki Selanik'de olduğu gibi.

<< bir yunan yazar şöyle rapor eder.: Vlattade keşişlerinden bazıları sultana şu şekilde yazarlar:

--- sultanım, eğer şehrin içerdiği her şeye, bize ve Selanik'e sahip olma niyetindeysen, Khortiatıs tepesinden gelen suyun şebekesini kes. Herkes susuzluktan mahvolacak. Çünkü içilebilir suyun bize geldiği şehre Khortiatıs tepesi hâkimdir. Sultan, keşişlerin ona tavsiye ettiği gibi yapar ve Selanik'e hâkim olur. Böylelikle, sultan, şehri teslim eden keşişleri ve manastırını koruma altına alır ve bir Tchaouch tarafından teslim edildiği için, o günden bugüne kadar manastıra " Tchaouch manastırını" denir. >>

Patmos

Le voyageur italien Buondelmonti au début du XVe siècle remarque à propos du monastère Saint-Jean de Patmos « ... que le Turcs non seulement ne molestent pas les moines mais qu'ils leur fournissent les choses nécessaires à la vie lorsqu'ils se rendent chez eux pour se les procurer ». (11)

Salonique

Pour cette sorte de contacts, certains moines grecs sont qualifiés par les Latins d'amici et benevoli Teucris (12). Ces relations étroites peuvent conduire à une collaboration active voire à une trahison des Occidentaux au profit des Turcs, comme à Thessalonique aux mains des Vénitiens en 1430, où les moines du couvent des Vlattades auraient favorisé la prise de la ville en menant des tractations secrètes auprès des Turcs :

« Certains des moines des Vlattades, rapporte un auteur grec (13), écrivirent au sultan, lui disant : - ô Seigneur Sultan, s'il est dans ta volonté de t'emparer de Thessalonique, de nous et de tout ce que contient la ville, coupe les canalisations d'eau venant du Mont Khortiatis ()

. Tous alors dépériront de soif car c'est du Mont Khortiatis qui domine la ville que nous vient l'eau potable. Le sultan fit comme les moines le lui avaient conseillé et il s'empara ainsi de Thessalonique. Puis il fit garder le monastère et les moines qui avaient livré la ville, par un Tchaouch et depuis et jusqu'à nos jours, le monastère s'appelle « monastère du Tchaouch ».

Dardanelles

Tel petit monastère sis dans un îlot stratégique au large des Dardanelles (Tavşan Adası) signale avec zèle aux autorités turques toute approche de bateaux occidentaux

Dardanelles

Çanakkale açıklarında, stratejik bir adacıkta (Tavşan Adası) bulunan küçük manastır batılı gemilerinin bütün yaklaşımlarını büyük bir gayretle Türk yöneticilerine haber verir, bazı keşiş gruplarının açıkça Müslüman yönetimine katılmaları bunu doğrulamaktadır.

Tamamlamak gerekirse, Osmanlılar ve keşişler arasındaki, diplomatik resmi olan ya da resmi olmayan ilişkilerin büyük ölçüde, Bizans çevresinde genişlediğini belirlemek gerekir.

Orient Latin

13.yy.da Batıda iki tarikat oluşturulmuştur; Franciscain ve Dominicainlerin tarikatlari; bu, Hıristiyanlığın yüksek görevli diplomasinin olayıdır. Fakat bu durumda, hareketler Türklerle ilişkilerinde Bizans keşişlerinin gerekçelerinden taban tabana farklıdır. Yunan keşişleri maddi sebepler yüzünden Osmanlı ile diplomatik ilişkilere girerler (ayrıcalıkların sürdürülmesi, sultana talep edilen ekonomik ve yönetmenliğe uygun koruma). Manevi konuda, onlar, Bizans Hıristiyanları için tehlikeli bir şekilde gelişen Müslümanlaşma olgusuna neden olan, Müslüman fikrini yayma çabasının karşısındadırlar.

Bu, tam olarak, sadık olmayanların inanç değişimini kışkırtmak için, Müslüman dünyasının merkezine, Hıristiyan diplomasisi ve onların kurallarıyla, aktif bir şekilde girmeye cesaretlendirilen Franciscain ve Dominicainlerin durumu değildir.

Bu da, Müslüman toplumunun bünyesinde gizli siyasi ortaklıkla girerek Müslüman dillerinin öğrenimiyle canlanan bir tür kendi dinini yayma çabasıdır. 1221 nolu Franciscain yönetmeliği 16. Bölümünü << ... Sarra-sins ve diğer sadık olmayanlara gidenlere >> vakfeder ve François'nın metni şunları söy-

ux, ainsi que le rapporte un acte ottoman qui confirme ainsi le ralliement ouvert de certains groupes monastiques à l'administration musulmane . (14)

Pour être plus complet, il faut préciser cependant que les contacts diplomatiques officiels ou non entre moines et Ottomans dépassent largement le cadre byzantin.

Orient latin

Car ils sont aussi le fait de la diplomatie pontificale et des deux ordres créés en occident au XIIIe siècle, les Franciscains et les Dominicains. Mais dans ce cas, les mobiles sont diamétralement différents des raisons des moines byzantins dans leurs relations avec les Turcs. Les moines grecs prennent des contacts diplomatiques avec les Ottomans pour des raisons matérielles (maintien de leurs privilèges, protection statutaire et économique demandée aux sultans) . En matière spirituelle ils sont sur la défensive, devant un prosélytisme musulman en plein essor qui provoque un phénomène d'islamisation qui se développe dangereusement pour les chrétiens de Byzance .

Ce n'est pas du tout le cas des Franciscains et des Dominicains, encouragés par leur règle et par la diplomatie pontificale à s'introduire activement au cœur du monde musulman pour provoquer « la conversion des infidèles »

C'est donc une dynamique « prosélytiste » qui les anime, avec apprentissage des langues musulmanes et politique d'implantation discrète au sein même du tissu social musulman .La règle franciscaine de 1221 consacre son seizième chapitre « ...à ceux qui vont chez les Sarrasins et autres infidèles ». Et le texte de François continue en disant : « voici que je vous envoie comme des brebis au milieu des loups ; soyez donc prudents

leyerek devam eder. << işte kurtların ortasına koyun misali sizi gönderiyorum; öyleyse, güvercinler gibi sade ve yılanlar gibi temkinli olunuz>>. Din kardeşlerine, iki yol önerilir: İster Hristiyanlık uğruna şehitlik olsun, ister 1238 yılında Franciscainlere hitaben, IX. Grégoire'in mektubunda söylediği gibi, onları ikna ile dinlerini değiştirme maksadıyla Müslümanların ortasında gizli bir yaşam olsun, en iyisi silahlı savaştır.

Derviş Türkler

Ve tuhaf olan şu ki, yaşlı din adamları anlamına gelen "Tourkokalogéroi"ları yani başka çeşit keşişleri harekete geçiren de yine aynı, din yayma çabasıdır; şöyle ki, din görevlilerini ya da büyükelçileri gönderen ve Bizans kaynaklarının onlara isim verdiği "Derviş Türkler" gibi.

Battal, Saltuk, Sarı İsmail

Hıristiyan ülkelerindeki bu görevler, Vilayetnâme'de, Seyyid Battal ya da Sarı Saltuk gibi Müslüman bilginlerce kanıtlanmıştır.

Türk Battalnamesinde, Osmanlıların himayesinde değiştirilmiş 12. Metinde, Seyyid Battal destanın kahramanı keşiş kılığına girer, Bizans imparatorunun yanına gelir, konuşur ve İsa Peygamberin şarkı söyleme şeklini taklit ederek İncil'in ayetlerini ve bir düğün şarkısını Yunanca söyler. Hatta, 12 havarişiyle birlikte, kendisine İsa Peygamber süsü verir. Hacı Bektaş'ın Vilayetnamesi'nde, derviş Sarı İsmail Bizans şehri Tavas'a gider ve onları, Müslüman olmalarına ikna eden sarışın güzel bir adam gibi tasvir edilen İsa Peygamberin şekli altında o bölge halkına görünür.

Müslümanlar tarafından şehrin alınmasından önce Constantinople'da, bir Osmanlı tarih kitabı, aynı şekilde, bir Türk dervişin büyükelçiliğini anlatır. Bu şeyh <<... eşeğe

comme des serpents et simples comme des colombes » . Deux manières de s'affirmer s'offrent aux frères : soit la recherche ouverte du martyre par la confession publique du christianisme, soit une vie discrète au milieu des musulmans dans le but de les convertir par la persuasion qui , comme le dit une lettre de Grégoire IX adressée aux Franciscains en 1238, vaut bien mieux que la lutte armée . (15)

Derviches turcs

Et curieusement, c'est le même prosélytisme qui anime d'autres sortes de moines « les Tourkokalogéroï » (« les caloyers turcs »), comme les nomment les sources byzantines, à savoir les derviches turcs qui envoient des « ambassades » ou des missions (à la manière de la da'wa des chiïtes)

Battal, Saltuk, Sarı İsmâil

Ces missions en pays chrétien sont attestées bien sûr par les vilâyetnâme de saints musulmans comme Seyyid Battal ou Sarı Saltuk.

Dans le Battalnâme turc, texte du XIIe remanié sous les Ottomans, le héros de l'épopée Seyyid Battal se rend auprès de l'empereur byzantin déguisé en moine, parle et chante en grec un chant nuptial et des versets de l'Evangile, en imitant « la manière de chanter de Jésus » ! !

Il se fait même passer pour Jésus avec douze compagnons représentant les apôtres (16). Dans le Vilâyetnâme de Hadji Bektâş , le derviche Sarı İsmâil se rend dans la ville byzantine de Tavas et il apparaît aux habitants sous la forme du prophète Jésus (İsa Peyganber) décrit comme un bel homme blond (sarışın güzel bir er) qui les convainc de devenir musulmans . (17)

Une chronique ottomane raconte

üstüne binip şehre girer ve Sainte-Sophie'de (Ayasofya) oturan birkaç keşişle bilimsel konularda tartışır. 40'nı islama döndürür ve bu son döneler, imparatorlarının korkusuyla, din değiştirdiklerini saklarlar. Şehrin alınması esnasında, onlardan 6'sını bulunduğu nakledilmiştir.

Börklüce Mustafa

Bizans topraklarındaki Müslüman görevlileri rapor eden bu efsanelerin tarihi değerlerinden şüphelenebiliriz. Tarihi gerçeklere uygunlukları zayıf olan Bizans metinleri bile Hıristiyan topraklarındaki Müslüman misyonerlerin böyle büyükelçiliklerinin varlığını doğrulamaktadır. Yunan Doukas, Génois'lere hizmet eden Lesbos'tan bu yana, aşağıdaki olayları anlatan bir hikâye yazar:

“O günlerde, halk arasında, Stylarion olarak bilinen ve Chios'un karşısında, Ionie Körfezinin girişinde bulunan dağın civarında, Türklerin arasında Börklüce Mustafa adlı cahil bir köylü belirir. Bu adam Türklere yoksulluğu öğütüyordu ve onlara, her şeyi, kadınlar hariç, ortak bir şekilde kullanmayı emrediyordu. Beslenme, kıyafetler, askeri güçler ve toprakları. Ben, diyordu, senin evin benimmiş gibi kullanırım, sen de, kadınlar hariç, benim evim seninmiş gibi kullanırsın. Bu öğretisi ile köylüleri kandırıldığından Hıristiyanlara karşı aldatıcı bir arkadaşlık kurar; eğer bir Türk Hıristiyanların kâfir olduğunu söylerse, kâfirliğini kanıtlayan asil olur, diye destekliyordu. Ve bir Hıristiyan ile karşılaştıklarında onun düşünce tarzını izleyen herkes Tanrı tarafından yollanmış gibi onu onurlandırıyor ve arkadaşça karşılıyorlardı. Her gün Chios'da rahiplere ve kilisenin yöneticilerine havarilerini durmaksızın bizzat kendisi yolluyordu ve onlara kendi öğretisini açıklıyordu, bu öğreتيye göre Hıristiyanlık inancıyla uyum içindeki herkese bir kurtuluş vardır. Oysa o dönemde, Tourlo-

également l'ambassade d'un derviche turc à Constantinople avant la conquête de la ville par les musulmans. Ce cheikh « ... monté sur un âne entra dans la ville et discuta de matières scientifiques avec quelques moines qui habitaient dans Sainte- Sophie. Il en convertit quarante à l'islam et ces derniers cachèrent leur conversion par crainte de leur empereur. On rapporte

qu'on retrouva six d'entre eux au moment de la conquête de la ville » (18)

Börklüce Mustafâ

On peut à juste titre mettre en doute la valeur historique de ces épopées qui rapportent des missions musulmanes en territoire byzantin et pourtant parfois des textes byzantins eux-mêmes dont l'historicité est faible, attestent l'existence de telles ambassades de missionnaires musulmans en territoire chrétien. Ainsi, le Grec Doukas, depuis Lesbos où il sert les Génois, écrit une Histoire dans laquelle il consigne les faits suivants (19) :

« En ces jours-là, surgit d'entre les Turcs, un paysan ignorant (nommé Börklüce Mustafâ) dans les parages de la montagne qui se trouve à l'entrée du golfe d'Ionie, en face de Chios, et qu'on appelle communément Stylarion. Cet homme prêchait aux Turcs la pauvreté et leur enjoignait de mettre, excepté les femmes, tout en commun : la nourriture, les vêtements, les troupeaux et les terres : Moi, disait-il, je me sers de ta maison comme si elle était mienne, et toi, de la mienne comme si elle était à toi, à l'exception des femmes. Abusant les paysans par cette doctrine, il pratiqua une amitié trompeuse envers les chrétiens : si un Turc, soutenait-il, dit que les chrétiens sont des impies, c'est lui-même qui fait preuve d'impiété. Et tous ceux qui suivaient sa manière de penser, quand ils rencontraient un chrétien, l'accueillaient avec amitié

ti adlı manastırda, bir adada yaşlı bir Giritli Keşiş yaşıyordu. Ve sahte keşiş, kötü bir kumaşla sarılmış, sandaletsiz ayakları, saçlarını kazıtmış çıplak baş ve basit bir tunik giymiş havarilerinden ikisini keşişi selamlamak ve ona şunları söylemek için yolladı: ben senin yaşama biçiminden((dünya nimetlerinden elini eteğini çekmiş) bir arkadaşımın, senin tapıtığın bu Tanrıya ben de, onun önünde secde ediyorum ve sessizce yürüyerek denizi geçtiğimde gece boyunca seninleyim. Böylelikle sahte keşiş tarafından kandırılmış doğru keşiş bu tuhaf şeylerin son durumu hakkında bilgi vermeye başladı: şöyle bildiriyordu Samos adası açıklarında, kendini dünya nimetlerinden elini eteğini çekmiş bir arkadaşım olarak tanıtır ve şimdi, günden güne deniz yolculuğu yapar ve benimle sohbet eder. Ve ben onun sözlerini not alıyordum o da, benim karşımda, diğer sıra dışı olayları ekleyip duruyordu.>>.

“Bizans savunması, Türk ve Latin saldırısı ”

Böylelikle, Müslümanların yanındaki Bizans büyükelçi keşişleri, Müslüman dünyasıyla, 13.yy.'den itibaren vaizler ve tarikatlar tarafından ya da İslamın başlangıcından bu yana, papa tarafından kurulmuş temaslara ve oldukça farklı teşebbüslere sahiptirler.

Aksine, Latin misyonerler ve derviş Türkler, sadık olmayanları dönüştürme arzusunda toplanırlar. Hiç kuşku yok ki, Ortaçağda, Türk-Osmanlı otoriteleri ile, tek amaçları 14.yy'nın sonundan itibaren birçok şey için, önüne geçilemez gibi gözükken hatta, Doğu Roma İmparatorluğunun çöküşünden sonra, statülerini koruyarak Balkanlar'ın ve Anadolu'nun İslamlaşmasını, en büyük oranda, engellemek olan Yunan ve Bizans keşişleri tarafından kurulan ilişkilerin belirleyici nedeni bu değildir.

et l'honoraient comme un envoyé de Dieu.

Lui-même, chaque jour, à Chios, ne cessait d'envoyer ses apôtres aux dirigeants et aux hommes d'église, et il leur expliquait sa doctrine selon laquelle il n'est de salut pour tous que dans un accord avec la foi des chrétiens. Or, il se trouvait qu'en ce temps-là, habitait dans l'île, au monastère appelé Tourloti, un vieil ermite crétois. Et le faux moine envoya deux de ses apôtres, vêtus d'une simple tunique, tête nue, crâne rasé et les pieds sans sandales enveloppés d'un mauvais morceau de drap, pour saluer l'ermite et lui déclarer : je suis ton compagnon d'ascèse et ce Dieu que tu adores, moi aussi je me prosterne devant lui et je suis avec toi pendant la nuit, lorsque, sans bruit, je traverse la mer à pied. Ainsi le vrai moine, trompé par le faux, commença à rapporter sur ce dernier des choses étranges : vaquant dans l'île de Samos, déclarait-il, lui aussi devint mon compagnon d'ascèse, et maintenant, jour après jour, il fait la traversée et converse avec moi. Et il ajoutait devant moi-même qui consignais ses dires, d'autres faits extraordinaires. »

Défensive byzantine, offensives prosélytes latines et turques.

Ainsi, les ambassades monastiques byzantines auprès des souverains musulmans ont des mobiles très différents, des initiatives de contacts avec le monde musulman, prises, dès l'origine de l'islam, par les papes ou, à partir du XIIIe siècle, par les ordres mendiants et prêcheurs. (20)

Par contre, missionnaires latins et derviches turcs se rejoignent dans un désir de convertir « les infidèles ». Ce qui n'est certes pas, au bas Moyen-âge, la cause déterminante des contacts établis par les moines byzantins avec les autorités turco-ottomanes, moines grecs dont le seul soucis, dans un compor-

Dipnotlar:

1. Orijinali, I.Melikoff'un öğrencisi olan Michel Balivet'nin "Moines et Derviches Ambassadeurs, du Mont Athos à Sakiz Adası" başlığını taşıyan bu makale, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi Y. Doç. Dr. Perihan Yalçın tarafından çevrilmiş olup ilk defa burada yayımlanmaktadır.

tement défensif, est de freiner au maximum l'islamisation de l'Anatolie et des Balkans en préservant leur existence statutaire même après la chute de l'Empire romain d'Orient, qui semble inéluctable pour beaucoup dès la fin du XIVe siècle.

NOTES

- 1 / Amantos, K., Histoire du monastère du Sinaï (en grec), Thessalonique, 1953, pp. 26-27.
- 2/ Dolapönü, M.H., Deyr el-Umur Tarihi, Istanbul, 1971, p.163.
- 3 / Joos van Ghistele, Voyage en Egypte, 1482-1483, Le Caire, 1976, pp. 134-135.
- 4 / Yazıcızâde, Tevarikh-i al-i Selğuq, trad. Beldiceanu-Steinherr, I, Acta Historica, IV, Munich, 1965, pp. 15-24 ; Müneccimbaşı, Djâmi ed-duwal, trad. de l'arabe Anani, N., Les origines de l'Empire ottoman à travers le Djâmi ed-duwâl de Müneccimbaşı Ahmed (1631-1702), Mémoire de DEA, Aix-en-Provence, 2002, pp.14-15.
- 5 / Sumavna Kadıoğlu şeyh Bedreddin manâkui, éd. Gölpinarlı, A. et Sungurbey, I., Istanbul, 1967, pp. 90-93.
- 6 / Evliyâ çelebi, Seyâhatnâme,, éd. Zillioğlu, 1-2, Istanbul, s.d., pp. 314-315.
- 7 / L'ambassade de 798, dans Théophane, éd. Niebur, Bonn, 1839, p. 733 ; Les lettres de Nicolas Mystikos, Nicholas I, Letters, éd. R.Jenkins et L.Westerink, Washington, 1973, Lettre 1, I. 14-18.
- 8 / Macaire de Pisidie, dans Pachymères, Relations historiques, éd. Failler, A., vol I, Paris, 1984, p.184 ; Le moine de Patmos, dans Iorga, N., Revue de l'orient latin, IV, 2,3, p. 240 ; le moine ambassadeur de Murâd II, dans Inalcık, H., Fatih devri üzerinde tetkikler ve vesikalar, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1959, p.8.
- 9 / Smyrnakis, G., Le Mont Athos (en grec), Athènes, 1903, p. 109 ; Schreiner, P., Die Byzantinischen Kleincroniken, Vienne, 1975-1979, I, 473.
- 10 / Tractations du couvent d'Esphigmenou avec Ali Djandarlı, revue Grigorios Palamas, 1918, 2, p.450 ; opérations immobilières auprès des Turcs, de la part du couvent de Kastamonitou, Actes de Kastamonitou, éd. Oikonomidès, N., Paris, 1978,p.9 ; Docheiariou et le Haradj, Actes de Docheiariou, éd. Oikonomidès, Paris, 1984, pp.269-271 ; Les moines de Lavra à Serrès, Actes de Lavra, IV, éd. Lemerle, P., Guillou, A., etc..., Paris, 1982, p.187 ; Higoumène et moines prisonniers,

Actes de Dionysiou, éd. Oikonomidès, Paris, 1968, p.12 ; Archevêque de Thessalonique et contacts avec Bâyezid Ier, « Huit homélies d'Isidore Glabas pour la Saint-Démètre », Hellenika, 5, 1954, p.56 ; Le patriarche de Constantinople Mathieu, et son ambassade auprès de Bâyezid, dans Miklosich, F. et Müller, J., Acta et diplomata graeca, Vienne, 1860, sqq, II, pp.463-467 ; L'acte de 1404, éd. Arkadios Vatopedinos, revue Grigorios Palamas, 1918, 2, 451..

11 / Christophe Buondelmonti, Description des îles de l'Archipel, éd. Legrand, E., Paris, 1897, p.223 ; Les relations de Saint-Jean de Patmos avec les Turcs restent très serrées encore au XVIIe, Vatin, N., et Veinstein, G., Turcica, 35, pp.9-79.

12 / Thiriet, F., Délibérations des Assemblées vénitiennes concernant la Roumanie, II, Paris, 1971, p.230.

13 / Hierax, Chronikon, éd. Sathas, K., Mesaiônîkè Bibliothèkè, vol I, Venise, 1862, p.257.

14 / « Les moines (de l'île) devaient informer (les Turcs des villes de) Bolayır et de Gallipoli de l'approche des frégates appartenant aux mécréants ennemis(les Latins) », éd. et trad. Beldiceanu-Steinherr, dans Bulletin des Etudes orientales, XXIX, Damas,1977-78, pp.17-24.

15 / Le texte de la Règle de 1221 est dans Tolan, J., Le Saint chez le Sultan, Paris, 2007, pp.27-28 ; La lettre de Grégoire IX est citée par Prawer J., Histoire du royaume latin de Jérusalem, Paris, 2007, II, p, 159.

16 / Battalnâme, Die Fahrten des Sajjid Bathâl, trad.all. Ethé,H., Leipzig, 1871, I, p.79, p.170, p.143; Canard, M., dans Byzance et les musulmans du Proche orient, « Variorum », Londres, 1973, III, p.292 ; cf. aussi, Palagyi, T., Autour de la Roumanie médiévale, Thèse de Doctorat, Aix-en-Provence, 2006, pp.120-121.

17 / Vilâyet-nâme, Manâkt-ı Hünkâr Hacı Bektâş, éd. Gölpinarlı, A., Istanbul, 1958, pp.82-83.

18 / Trad. fr. en cours par Anani, N., des biographies ottomanes en arabe de l'écrivain Taşköprüzâde, Eş-şekâ'îkun-Numâniye, éd. du texte arabe, Furat, A., Istanbul, 1985.

19 / Doukas, Historia Byzantina, éd. Bekker, I., Bonn, 1834, pp.111-115.

20 / Petit Inventaire des lettres pontificales adressées à des souverains musulmans du VIIe au XVe s., dans Weber, B., revue Crusades, vol. 7, 2008, pp. 186-187.

* Prof. Dr. Université de Provence-Centre d'Aix Department d'Etudes-Orientales

BAHÇELERDE GÜL AĞACI

Kâbe'ye gidenler hacı
Bahçelerde gül ağacı
Kadir Mevla'm bana acı
Erişeyim maksuduma

Bahçelerde güller biter
Dalında bülbüller öter
Kâfirler gaflette yatar
Ben erişeyim muradıma

Kırşehir'de Hacı Bektaş
Sevenlere olur yoldaş
Kazancına haram katma kardeş
Eremezsın maksuduna

Medine'de Nazlı Muhammed
Bir adı Sevgili Ahmed
Âşıklara verir Nusrat
Erişeler maksuduna

Ağla Ayık Hoca'm ağla
Aşkını Ehli Beyite bağla
Muhammed Ali'den dağla
İnşallah erersin muradına

Ayık Hoca